

synthesis zou het humanistisch persoonlijkheidsideaal zelve tot het bovenpersoonlijke substantieele denken, de identiteit van denken en zijn in de absolute Vernunft worden opgeheven. De categorieën zijn hier niet meer de zuivere verstandsvormen, gelijk bij Kant, maar veeleer de objectieve gestalten van het wereldleven zelve, waarin zich de idee door haar zelfontwikkeling ontvouwt. De ideeën zijn aan de wereld immanent geworden.

De idee als de totaliteit der denkcategorieën, het rijk der hoogste zedelijke vrijheid, stelt zelve haar antithesis, de idee in haar anderszijn, de natuur. Uit de uitwendige natuur keert het zuivere denken (de idee) weer tot zichzelf terug als geest, als persoonlijkheid, de synthese, de eenheid van de idee en de natuur. Maar de geest, de persoonlijkheid gaat onmiddellijk zelve weer in de dialectische zelfbeweging der rede in. Zij is aanvankelijk de geest van het individu, den mensch an sich, subjectieve geest. Dit is de phase, waarin de persoonlijkheid, het ik, tegenover de wereld en de andere persoonlijkheden staat. Anti-thetisch wordt de persoonlijkheid tot objectieve geest, de geest, gelijk zij in de sociale inrichtingen en de wereldgeschiedenis zich ontplooit.

Vandaar voert de dialectische denkbeweging naar de synthesis, den absoluten geest, waarin de objectieve geest in den subjectieven menscheijken geest is opgeheven en opgenomen ¹⁴).

De staat in zijn historischen ontwikkelingsgang is de hoogste verwerkelijking van den absoluten geest, de sterfelijke God, het rijk der hoogste zedelijke vrijheid, en in de filosofie wordt de absolute geest zichzelf bewust, leert hij de dialectistische grondwet kennen, waarnaar hij zich zelf in natuur, recht en staat realiseert. Zoo wordt in deze identiteitsphilosophie alles wat werkelijk is, redelijk, in zooverre het is begrepen in de dialectische kringbeweging uit en tot de absolute rede. Waarde en werkelijkheid, normen en feiten, ze zijn langs den weg der antinomie zelve tot hoogere synthese gebracht.

Geen conflict meer tusschen het Macchiavellistisch principe der Staatsraison en het abstracte natuurrecht; beide zijn in de dialectische ontwikkeling der wereldhistorie tot synthese gebracht ¹⁵). De identiteitsphilosophie, die door haar dialectische principie de grondwetten der logica zelve relativeert! De antinomie tot in de oneindigheid der dialectische ontwikkeling vermenigvuldigd!

* * *

Zie hier mijne toehoorders in enkele zeer ruwe trekken de grondantinomie der humanistische levens- en wereldbeschouwing in haar historische ontwikkeling tot en met Hegel geschetst. Wij willen thans met elkander een oogenblik stilstaan bij de diepste oorzaak dezer antinomie. Hebben wij deze gevat, dan zal het ons duidelijk worden, hoe uit die troebele bron een eindeloze reeks nieuwe antinomieën moest